

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

tiva framställning har alltså, kan man säga, sina negativa konsekvenser; men det ska då omedelbart tilläggas att hon bedriver sin komparatism i ett sympatiskt anspråkslöst tonläge och på ett ofta säkert vis, vilket i de flesta fall ger rimligt säkerställda resultat. Både brödtexten och den rika notapparaten redovisar icke sällan goda belägg för de påstående som görs – låt vara att t. ex. hennes tes om hur en renässansmålning har påverkat Ibsen när han skrev *Hedda Gabler* ej tycks mig alldeles övertygande: här borde nog större hänsyn ha tagits till (det biografiska) materialets uppenbara begränsningar.

Man kan, till sist, framför allt hoppas att MGL snart återkommer med en essä om Italien i Norden och/eller Norden i Italien i ett mer övergripande perspektiv, som kunde supplerat det Bengt Lewan m. fl. redan givit oss. Fältet är förvisso stort, men en hel del förarbeten är gjorda, och MGL har tack vare sitt gedigna vetande tvivelsutan goda synpunkter att förmedla på inte minst italienarnas bild av den nordiska kultur och den etnotyp som trots allt frammanas på några av sidorna i hennes här aktuella volym. Jag tänker bl. a. på den boktitel – *Lanima del Nord* – till vilken hon själv hänvisar i början av sin Hamsunstudie. Det skulle då inte handla så mycket om den sanna historien om en flerkulturell utbytesverksamhet med Italien och de nordiska länderna som huvudaktörer, utan mer om de sagor eller myter om främmande folksjäl-lar som spelar så stor roll i vissa s. k. interkulturella sammanhang – och som, om man så vill, Tegnérns ovan citerade verskåseri är ett så roligt uttryck för.

Magnus Röhl

Birgitta Holm, *Tusen år av ögonblick. Från den heliga Birgitta till den syndiga*. Albert Bonniers förlag. Stockholm 2002.

I Birgitta Holms nya essäsamling tar ett av kapitlet upp en episod ur *Dagbok för Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf*, den fiktiva dagbok som Selma Lagerlöf gav ut 1932. Författaren var då sjuttiofem år gammal, medan den tänkta dagboksskriverkan var fjorton och skriver år 1873. Dagboken omfattar tretton veckor och är förlagd till Stockholm, vilket Selma Lagerlöf själv förvånat kommenterat i ett brev till KO Bonnier: ”Jag är

ju annars lite rädd för städer, men min vistelse i Stockholm under våren 1873 medförde en sådan utveckling av mitt fantasiliv, att jag funnit det omöjligt att förbigå den.” Vistelsen i Stockholm, som orsakades av besök på Ortopediska institutet för behandling av Selma Lagerlöfs hälsa, innebar samtidigt mötet med kultur i nya former och vidgade perspektiv. En dag besöker man t. o. m. bårhuset på Karolinska institutet, där flickan får se fyra självmördarlik bland vilka finns en kvinna. På hemvägen upplever hon Stockholm som en ful stad, där de mötande antar likens utseende. Hon får dagen efter tanken att de vackra draperierna från en tavla med kungligt motiv i fantasin skulle kunna bredas över liken, som hon inte kan frigöra sig från. Denna insikt har Birgitta Holm tidigare velat se som ”formeln” i det lagerlöfska författarskapet: ”kungaskimret över verklighetens lik”. Hon skriver:

I det här sammanhanget blir den också något av en formel för en auerbachsk litteratursyn, en förening av det höga och det låga. Konst består av både-och. Den obönhörliga verkligheten som inte får glömmas. Men också skenet som helande och skylande bredds över den. (s. 148)

Detta är något av en nyckeltext i Birgitta Holms bok. Under rubriken *Tusen år av ögonblick* har hon samlat femton essäer om litteratur, genomgående av kvinnliga författare. De valda texterna spänner över tiden från den heliga Birgittas uppenbarelser till vår egen tid – alltså om man skall vara petig snarare 6–700 år än tusen – men ändå ett imponerande tidsspänn. Det är idel godbitar ur en kvinnlig svensk kanon som funnit nåd inför granskarens ögon och vi finner alltså Agneta Horn, fru Lenngren, Fredrika Bremer, Victoria Benedictsson, Elin Wägner, Maria Sandel och Moa Martinson på analyssoffan. Något överraskande är det Birgitta Stenbergs solkiga skildringar som får avsluta kavalkaden, när man kanske kunde väntat sig texter av Kerstin Ekman, eller Birgitta Trotzig, om nu förnamnet skulle fasthållas.

Det är alltså främst prosaisterna som lyfts fram, även om fruarna Nordenflycht och Lenngren får varsitt kapitel, och vid sidan av romananalyserna har påfallande många livsberättelser fått plats, man finner sålunda Agneta Horns självbiografi, Årstafruns och Victoria Benedictssons dagböcker och Ellen Keys essäer och brev analyserade.

För den som följt Birgitta Holms forskargärning är det följdriktigt att den som skrivit nyskapande om Fredrika Bremers, Selma Lagerlöfs och senast Sara Lidmans romaner än en gång återvänder till dem. Man påminns också om att Birgitta Holm i början av 1980-talet var en av dem som var med och inledde det som då kallades forskningen i kvinnolitteratur, den som senare blev feministisk och i dag med delvis annan tyngdpunkt genusforskning. Hennes projekt hette då Romanens mödrar och om endast de tre ovannämnda hittills fått sina monografier skrivna är ju verkligheten den att många verk av våra andra kvinnliga författare under de senaste tjugo åren blivit avhandlade runt om i landet. Parallellt med detta arbete har ju även den *Nordiska kvinnolitteraturhistorien* kommit ut i fem band och helt förändrat det litterära landskapet i Norden.

Kan då en essäsamling som Birgitta Holms nya försvara sin plats när så många av de författare hon analyserar redan har fått en förhoppningsvis säker position i svensk litteraturhistoria? Ja, det menar jag. Det grepp hon använder när hon lyfter fram dessa litterära godbitar är nämligen annorlunda än litteraturhistoriens. Först och främst är det givetvis egna favoriter som kärleksfullt diskuteras, men det från Erich Auerbachs *Mimesis* lånade greppet ger skärpa åt de synvinklar som valts. Inspirerad av metoden i *Mimesis* har Birgitta Holm ”på svensk botten /velat/ undersöka var och hur en ny verklighetsgestaltning tar form”, säger hon i inledningen. Vad hon söker är ”tillfällen då verkligheten bryter in i svensk litteratur.” Och visst har hon en poäng när hon påpekar att Auerbach, trots sitt syfte att studera verklighetsframställningen i västerländsk litteratur, bara tagit med en kvinnlig författare, nämligen Virginia Woolf. Har inte kvinnorna haft mycket av sin hemvist i vardagen och är det inte hos dem ”som det finns anledning att söka ett nytt tilltal och en ny blick på tingen?”

Att som Auerbach inleda varje kapitel med ett textcitat, som man sedan tar till utgångspunkt för att fördjupa sig i innehåll och form och även ibland hela författarens oeuvre, är en tacksam metod. Här har den gamle romanisten Auerbach sannolikt utgått från en klassisk fransk texttolkningspraxis, l'explication du texte, som är gängse i franskt litteraturstudium och ofta bedrivs med stor briljans, en metod att rekommendera också i Sverige.

Bland de analyser Birgitta Holm ger oss har jag några favoriter. Kapitlet om Lenngrens plats i samtidens kulturella liv är fint, liksom genomgången av olika tolkningar av ”Några ord till min kära dotter...”, där Holm stannat vid leken och ironin som avgörande: dikten slår åt alla håll.

Ett annat kapitel lyfter fram Moa Martinsons *Kvinnor och äppelträd*. Episoden med glasproppen är exemplarisk: de fattiga ungarnas leksak, glasproppen som får hela den smutsiga bakgården att lysa när man håller upp den och tittar genom den, blir en symbol för litteraturens makt att lyfta och förändra vårt seende. Men när Sally, ungarnas beundrade lekkamrat, obetänksamt krossar glasproppen, fyller deras tjut av sorg gården och världen blir svart och öde. Verkligheten finns i all sin komplexitet och konstens uppgift är att kasta nytt ljus över den, att se det tragiska och komiska i våra villkor. Och då är vi tillbaka hos Selma Lagerlöf och de upplevelser hon beskrev i dagboken: de döda på bårhuset finns kvar men med känslans och fantasins hjälp ”faller som en vävnad av ljusstrålar över de stackars olyckliga.” När Birgitta Holm kallar detta ”formeln” för det lagerlöfska författarskapet, får hon oss att se med nya ögon.

Christina Sjöblad

Carina Burman, *Bremer. En biografi*. Albert Bonniers förlag. Stockholm 2001.

År 1801 föddes Fredrika Bremer, och tvåhundra år senare uppmärksammades minnet på många sätt. Som resultat av ett symposium i Göteborg utkom den innehållsrika antologin *”Mig törstar”*. *Studier i Fredrika Bremers spår* (Gidlunds, 2001), redigerad av Birgitta Ahlmo-Nilsson och Åsa Arping, och två biografier fullbordades också till jubileumsåret. Den kortare, av Ulrika Kärnborg, ingår i serien ”Litterära profiler”, den längre heter helt enkelt *Bremer. En biografi* och är skriven av Carina Burman. Det har redan skrivits flera biografier över Fredrika Bremer, från Sophie Adlersparres och Sigrid Leijonhufvuds (1896), och därtill en stor mängd specialstudier. Allmänföreställningarna om författarinnan och personligheten har ändå, som markeras i några av uppsatserna i *”Mig törstar”*, varit starkt orättvisa: ”Jag kände att det var trångt och kvavt kring mamsell Bremer”, skriver René Vazquez Diaz, när han i antologin kommenterar sitt arbete med